

individual components. The obvious fact is that the problem contains interesting aspects of the study, because it is intertwined physiological and psychosocial characteristics. Focusing on the functional significance of psychological protection for the individual, its paradoxical nature – for a while protecting the human mind from negative emotions, it distorts the information eventually forcing the individual to be illusory world inhibiting its development, preventing the solution of problems.

As a result of theoretical and empirical research enhanced understanding of the interpretation of psychological defenses and the process of self-actualization. We characterize the main components self-actualization dynamic personality. Empirically confirmed that dominance adaptive and higher psychological defenses provides individual effective process of self-actualization, and that psychological protection closely associated with dynamic self-actualization individual components.

Empirical study of psychological defenses and dynamic self-actualization individual components allowed finding out and analyzing the most common and the most important parameters and indicators of these phenomena. Analysis of descriptive statistics showed that the respondents have adaptive, higher and mature psychological defense. As a result of factor analysis revealed structural composition and the interconnection with psychological defenses and self-actualization individual components, including: 1) value-motivational pattern self-actualization personality; 2) motivational protective pattern self-actualization personality; 3) value-shielding pattern self-actualization personality.

Key words: psychological defenses, self-actualization, components self-actualization personality, values, motivation, students.

Стаття надійшла 16 січня 2017 р.

УДК 159.947.5

**В. А. Бондаренко,
Л. І. Кузьо**

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РІВНЯ НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ ТА ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Досліджено структурно-змістові характеристики часової перспективи студентської молоді. Встановлено, що у більш успішних респондентів є істотне переважання цілей саморозвитку, більшої кількості планів на майбутнє, які стосуються життя загалом, нижчий рівень обтяженості навчанням і менша кількість прагнень завершити навчання. Доведено, що показники успішності вивчення студентами англійської мови пов'язані з наявністю внутрішньої мотивації її вивчення та відсутністю мотивації уникнення невдачі.

Ключові слова: навчальна успішність, мотиваційна індукція, мотиваційні об'єкти, внутрішня мотивація, уникнення невдач, часова перспектива.

Постановка проблеми. Сучасне життя та зростаюча конкуренція на професійному ринку праці вимагає від майбутнього фахівця здатності до постійного навчання, необхідності оптимізації навчально-пізнавальної діяльності та перманентного підвищення рівня професійної підготовки. Досягнення високого рівня професійної конкурентоздатності пов'язане і з працездатністю, інтелектуальними можливостями студента, і з його вмотивованістю до активності та діяльності.

Саме тому в сучасному навчальному процесі важливою є не лише регулятивна діяльність педагога, намагання подати інформацію учням чи студентам (кількість якої постійно збільшується), формування у них необхідних навичок та умінь, але і особистість учня як активного учасника процесу. Система чинників, які зумовлюють активність особистості та визначають спрямованість поведінки людини охоплює інтереси, цілі, потреби, мотиви та наміри. Одним із факторів мотивації поведінки суб'єкта є його часова перспектива. Вплив часової перспективи можна звести до мотиваційного процесу, з допомогою якого цілі та причинно-наслідкові структури регулюють поведінку. Характер подій, які є в основі часової перспективи студента, може визначати спрямованість та зміст його активності в початковому процесі, ініціативність, активність, задоволеність навчанням, усвідомлення особистісної значущості здобуття нових знань.

Стан дослідження. Результати досліджень багатьох вчених свідчать, що неможливо досягти ефективності навчання лише шляхом удосконалення методики навчального процесу, незважаючи на мотиви навчальної діяльності [1]. Про це ж свідчать, на наш погляд, результати досліджень мотивів людини як джерела її активності (Б. Ананьев [2], В. Асєєв [3], Л. Божович [4], Л. Дзюбко [5], А. Леонтьєв [6], А. Маркової [7; 8], А. Маслоу [1], Х. Хекхаузена [9]). Вченими досліджено особливості структури та розвитку мотиваційної сфери особистості учня, встановлено характеристики окремих провідних мотивів учіння: «пізнавального інтересу» (Н. Тализіна [10]), пізнавальної потреби (С. Льїн [6]), соціальних і пізнавальних мотивів (А. Маркова [8]), мотивів досягнення і уникнення невдач (Н. Скороходова [12], Х. Хекхаузен [9]).

Досліджувалась також проблема формування навчальної мотивації (В. Асєєв [3], А. Маркова [7; 8], Н. Тализіна [10]), зокрема, взаємозв'язок навчальної успішності старшокласників та мотиваційних об'єктів їх часової перспективи (І. Рябікіна [13]).

Метою статті є виокремлення мотиваційних особливостей часової перспективи студентів з різним рівнем навчальної успішності вивчення англійської мови як не фахової дисципліни.

Виклад основних положень. Дослідженням було охоплено студентів 1–3 курсів спеціальностей, які, окрім своїх фахових дисциплін, вивчають англійську мову. Студенти усіх напрямів підготовки вивчають іноземну мову лише впродовж перших років навчання. Проведення дослідження із залученням студентів цих напрямів підготовки дає змогу, на нашу думку, сформувати вибірку, в якій досліджувані відрізняються за своїми професійними спрямуваннями, що, своєю чергою, забезпечує більшу міру її репрезентативності. Процедура дослідження передбачала виконання запропонованих методик окремо кожною із груп студентів. Час виконання методик не обмежувався. Респондентам вдалось повністю виконати весь об'єм завдань упродовж 2–2,5 годин.

Для виявлення структурно-змістових характеристик часової перспективи студентської молоді у дослідженні було використано позитивні індуктори методики мотиваційної індукції Ж. Ньютона. Методика мотиваційної індукції містить два етапи. На першому етапі формується перелік мотиваційних об'єктів для групи респондентів. Основою цієї методики є метод незакінчених речень. Всього нами було запропоновано 40 таких речень, які сформульовані від першої особи однини і передбачають виявлення мотиваційних об'єктів часової перспективи майбутнього респондента. Досліджувані завершують кожне із речень, формулюючи об'єкти, які їх мотивують. На другому етапі мотиваційної індукції здійснюється кодування дослідником мотиваційних об'єктів, які вказав респондент. Кожний мотиваційний об'єкт отримує два коди – темпоральний і змістовний. Під час обробки отриманих результатів з допомогою темпорального коду здійснюється оцінка ймовірності часу початку, здійснення події, плану, наміру, про які пише досліджуваний, закінчуючи речення. У процесі процедури кодування мотиваційні об'єкти маркуються в календарних періодах життя респондента. А саме для того, щоб здійснити локалізацію у часі, якщо це можливо, більш точною, використовувались такі символи: Lf – використовувався у випадках, коли досліджуваний вказує на все своє подальше життя як цілісність (наприклад, «Я хотів би все своє майбутнє життя прожити тут») або не можливо зрозуміти, до якого періоду життя слід віднести написане респондентом (наприклад, «Я хотів би працювати слідчим»); X – стосується об'єктів, які пов'язані з часом смерті респондента або локалізовані в періоді після його смерті; M – події, які стосуються періоду від кількох днів до кількох місяців; Y – події, які локалізовані в часі від 1 до 3 років; A – у методиці Ньютона ця категорія символів поділяється на кілька періодів, проте, через те, що у дослідженні лише поодинокі респонденти

локалізували події у періоді закінчення своєї професійної кар'єри, цим маркером були позначені події, які стосувались часу приблизно від 25 і більше років досліджуваних осіб (якщо ними вказувалась ця локалізація, інакше подія маркувалась як «Lf»).

Основні категорії аналізу змісту методики мотиваційної індукції охоплюють: SR (Self-realisation) – дії або прагнення суб'єкта, які спрямовані на його розвиток (актуалізацію, саморозвиток) і які неможливо строго віднести до інших (наступних) категорій аналізу; С – дії або прагнення суб'єкта, які стосуються особистого, сімейного життя або очікування/побоювання можливої самотності; С₂ – цілі, які формулюються як прагнення зробити що-небудь для інших («допомогти своїм батькам»); С₃ – очікування чого-небудь від інших («хочу, щоб батьки мене розуміли»); R₂ – професійна діяльність; R₃ – учіння; R₄ – до цієї категорії відносились об'єкти, у яких студенти висловлювали прагнення закінчити навчальний курс, університет, отримати диплом, але не вказували необхідність отримання знань, успішності; R (A) – прагнення вивчати англійську мову чи працювати у такій сфері, в якій необхідним є знання англійської мови (до цієї категорії належали об'єкти, які вже були співвіднесені із R₂ чи R₃, тому ці показники не брались до уваги під час розрахунку загальної суми об'єктів); EX – прагнення виїхати на тривалий час за кордон (окрім туризму); L – активність, яка пов'язана з відпочинком, грою, побутом; P – мотиви, які пов'язані з бажанням володіти чим-небудь, мати, здобути що-небудь; Pt – прагнення суспільно-політичних змін. З метою порівняння кількості мотиваційних об'єктів, підраховувалась їх сума у кожного із респондентів (не всі студенти продовжували всі 40 незакінчених речень; окремі досліджувані вказували по кілька мотиваційних об'єктів в одному незакінченому реченні).

Для отримання результатів успішності вивчення респондентами англійської мови було використано також авторські граматичні тестові завдання. Ці тести були складені відповідно до навчальної програми з англійської мови для студентів усіх спеціальностей. Тести дають змогу перевірити засвоєння навчального матеріалу комплексно на основі поєднання лексичних та граматичних завдань. Тестові завдання складаються з чотирьох частин: А, В, С, D. Кожна частина містить 5 завдань. Всі завдання мають типову структуру. Завдання А – це завдання на заповнення пропусків. Пропонується доповнити речення самостійно визначеною лексичною одиницею відповідно до контексту. Завдання В – це завдання з вибором однієї правильної відповіді, яке ґрунтується на вивченому граматичному матеріалі. До кожного речення подано чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний. Завдання

C – це завдання з морфології. Від поданого в дужках дієслова потрібно правильно визначити і створити похідну частину мови відповідно до контексту. Завдання D – це завдання на правильне використання граматичних форм. В кожному реченні необхідно самостійно визначити і викреслити зайву лексико-граматичну форму. Завдання оцінюються за бальною системою. Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал. Максимальна сума балів за одне завдання становить 5 балів. На виконання тесту відведено 20–25 хвилин. Статистична обробка даних здійснювалась з допомогою SPSS 20.

За результатами досліджень середній показник успішності вивчення англійської мови – 3,91. Більшість досліджуваних студентів отримали підсумкову оцінку «4» (55,4%). Приблизно однакова кількість студентів навчаються на «3» (23,8%) та «5» (19%). Між показниками цих параметрів є статистично значущий кореляційний взаємозв'язок, що засвідчує відповідність семестрових оцінок рівню виконання граматичних тестових завдань ($p \leq 0,001$). Із 20 аналізованих параметрів дослідження показники 18 не відповідають нормальному розподілу ($p \leq 0,05$). Тому з метою встановлення кореляційних взаємозв'язків між ними було використано метод рангової кореляції Спірмена.

Отримані респондентами семестрові оцінки з англійської мови позитивно корелюють ($p = 0,007$) з кількістю співвіднесень мотиваційних об'єктів їх часової перспективи з усім періодом їх життя (L_f), кількістю мотиваційних об'єктів із прагненнями (C_2) досліджуваних зробити що-небудь для інших людей ($p = 0,046$). Негативна кореляція ($p = 0,045$) виявлена між семестровими оцінками та прагненням студентів завершити навчання (R_4). Результати граматичного тесту позитивно корелюють ($p = 0,031$) із прагненням до відпочинку (L) і (SR) саморозвитку і самореалізації ($p = 0,032$).

Аналіз відмінностей між показниками параметрів методики Ньютена у груп осіб з різними семестровими оцінками з англійської мови, дає можливість констатувати наявність істотних відмінностей респондентів, які отримали «4» від їх колег із оцінками «3» і «5» за показниками прагнення впливу на інших та загальною кількістю мотиваційних об'єктів. У представників групи, які отримали оцінку «відмінно» зафіксовано істотне переважання прагнень зробити що-небудь для інших, ніж це притаманно їх колегам із оцінкою «добре» та «задовільно». Сума мотиваційних об'єктів також істотно вища у студентів-відмінників. Своєю чергою, студенти із оцінками «задовільно» мають значно нижчі показники за вказаним параметром, ніж ті, що отримали оцінку «добре». Кількість співвіднесень мотиваційних об'єктів часової перспективи з усім періодом їхнього життя у студентів із оцінками

«задовільно» істотно нижча від їх колег із оцінка «добре» і «відмінно». Студенти-відмінники переважають своїх колег із оцінками «задовільно» за кількістю очікувань чого-небудь від інших, та прагнень зробити що-небудь для інших.

Переважаання таких прагнень може свідчити про більшу альтруїстичність тих досліджуваних, які мають кращу успішність з англійської мови. Водночас переважаання також очікувань чого-небудь від інших може свідчити про більшу соціальну орієнтованість згаданих студентів. Більша кількість мотиваційних конструктів, яка притаманна успішнішим респондентам, може бути пояснена, імовірно, вищим рівнем старанності, що дає змогу їм також більш успішно вчитись.

Тенденція зростання при нижчій успішності кількості мотиваційних об'єктів, які локалізовані у найближчому майбутньому, може свідчити про більшу зорієнтованість на теперішнє таких студентів і меншу представленість у їх часовій перспективі віддалених чи більш стратегічних цілей. Цьому відповідає також наявність позитивної кореляції між рівнем успішності виконання граматичного тесту і кількістю мотиваційних об'єктів саморозвитку і самореалізації. Отримані залежності узгоджуються із результатами І. Рябікіної [13], згідно з якими у старшокласників із високою успішністю переважають мотиви саморозвитку.

Однак не встановлено відмінностей між досліджуваними групами студентів у кількості мотиваційних об'єктів, які стосуються навчання загалом. Це може свідчити про специфічність виявлених залежностей та відмінностей, які характеризують саме успішність студентів із вивчення англійської мови і не стосуються загальної успішності. Водночас відсутність відмінностей у кількості мотиваційних об'єктів щодо вивчення англійської мови свідчить про усвідомлення студентами, які мають низький рівень успішності її вивчення важливості таких знань. Варто зазначити, що встановлені закономірності стосуються лише студентів, у яких англійська мова не є фаховим предметом. На наш погляд, доцільною є перевірка вказаних закономірностей у групах студентів, для яких цей предмет є фаховим.

Висновки. Збільшення показників успішності вивчення респондентами англійської мови із збільшенням кількості співвіднесення їх мотиваційних об'єктів із усім періодом їх життя може свідчити про те, що цілі діяльності респондентів із високою успішністю більше стосуються їх життя загалом, усіх періодів їх життя. Для успішних у вивченні англійської мови студентів характерною є також наявність більшої кількості планів на майбутнє, прагнень зробити що-небудь для інших людей і меншої кількості подій, пов'язаних із бажаннями

не стільки здобути знання, скільки завершити навчання, університет, сесію тощо. Встановлено, що показники успішності вивчення студентами англійської мови пов'язані з наявністю внутрішньої мотивації її вивчення та відсутністю мотивації уникнення невдачі. Наявність вказаних видів мотивації виявлено у студентів, яким притаманна більш тривала часова перспектива, співвіднесення мотиваційних об'єктів часової перспективи з усім життям загалом, висока кількість мотиваційних об'єктів у майбутній часовій перспективі, зокрема, таких, які пов'язані із прагненнями впливу на інших, очікуваннями щодо інших, планами виїхати за кордон, подіями майбутнього навчання, професійної діяльності, особистого життя, прагненнями до відпочинку.

Для досліджуваних, які успішно склали граматичний тест, характерною є наявність більшої кількості тверджень, пов'язаних із прагненням саморозвитку та самореалізації у різних сферах життя. Для вказаних осіб характерною є також більша кількість мотиваційних об'єктів, пов'язаних із необхідністю відпочинку. Водночас респондентам, які вважають, що для них важливим є отримання диплому про вищу освіту, притаманні вищі показники кількості мотиваційних об'єктів, співвіднесених із здійсненням впродовж року). Відтак студенти, для яких важливим є отримання диплому про вищу освіту, більшою мірою орієнтовані на досягнення короткострокових цілей. І, навпаки, цілі респондентів, які заперечують цінність для них диплому про вищу освіту, стосуються більшою мірою життєвих орієнтирів. Респонденти, які вважають важливим для себе отримання диплому про вищу освіту, вказують також значущо більше мотиваційних об'єктів, здійснення яких локалізовано в часі найближчого місяця, у той час, як решта досліджуваних осіб вказують більше загальножиттєвих цінностей. Експериментальні напрацювання у зазначеному напрямі є актуальними і перспективними, оскільки ще не досліджені особливості часової перспективи у студентів, котрі проживають в різних культурних та політико-економічних умовах.

---

1. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу; пер. с англ. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.

2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2002. – 288 с.

3. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирование личности / В. Г. Асеев. – М.: Мысль, 1976. – 157 с.

4. Божович Л. И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка / Л. И. Божович // Изучение мотивации поведения детей и подростков. – М.: Педагогика, 1972. – С. 7–44.

5. Дзюбка Л. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема / Л. Дзюбка, Л. Гриценюк // Психолінгвістика: збірник наукових праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2009. – С. 33–43.

6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев // Избранные психологические произведения: в 2-х т. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 2. – 328 с.

7. Маркова А. К. Формирование мотивации учения: кн. для учителя / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.

8. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: пособие для учителя / А. К. Маркова. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.

9. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен; пер. с нем. – В 2 т. – М.: Педагогика, 1986. – Т. 1. – 408 с.

10. Талызина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности учащихся: книга для учителя / Н. Ф. Талызина. – М.: Просвещение, 1988. – 173 с.

11. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2000. – 512 с.

12. Скороходова Н. М. Мотивация как система стимулов / Н. М. Скороходова // Сельская школа. – 2004. – № 1. – С. 101–106.

13. Рябикина И. В. Структурная организация временной перспективы старшеклассников с разным уровнем учебной успешности: автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогическая психология» / И. В. Рябикина. – СПб., 2007. – 20 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.scholar.ru/speciality.php?page=2&spec_id=3.

Бондаренко В. А., Кузьо Л. И. Взаимосвязь уровня учебной успеваемости и временной перспективы студентов неязыковых специальностей

Исследованы структурно-содержательные характеристики временной перспективы студенческой молодежи. Доказано, что в более успешных респондентов наблюдается значительное преобладание целей саморазвития, большего количества планов на будущее, которые касаются жизни вообще, низкий уровень отягощенности обучением и меньшее количество стремлений завершить обучение.

Установлено, что показатели успеваемости изучения студентами английского языка связаны с наличием внутренней мотивации его изучения и отсутствием мотивации избегания неудачи.

Ключевые слова: учебная успеваемость, мотивационная индукция, мотивационные объекты, внутренняя мотивация, избегание неудач, временная перспектива.

Bondarenko V. A., Kuzo L. I. Correlation between the level of educational success and time perspective of students of non-linguistic specialties

The structural-semantic characteristics of temporal perspective of students are examined in the article. It is found that successful respondents are characterized by significant prevalence of self goals, larger number of future plans related to life in general, lower interest in training and fewer ambitions to complete studies. The study used methods of Nutten motivation induction.

Students were requested to solve author's English grammar test. It has been settled that more efficient respondents show the prevalence of self-development goals, more plans for the future which deal with life in general, lower level of studying difficulties in Higher Educational Establishments and fewer efforts to complete the education in Higher Educational Establishments. Significant differences between the indicators of parameters of Nyutten method among the respondents with different semester grades in English have been revealed. It was established that the progress rates of students studying English language are associated with the presence of internal motivation of the study and lack of motivation to avoid failure.

The subjects who have passed the grammar test successfully are characterized by the presence of a larger number of statements related to the desire of self-development and self-realization in various spheres of life. They indicate an increasing number of motivational objects associated with the need to rest. At the same time, the respondents who understand the importance and necessity of getting the diploma of higher education indicate bigger number of motivation objects correlating with their fulfillment during the year.

Thus, students for whom it is important to obtain a diploma of higher education are more focused on achieving short-term goals. Conversely, respondents who deny the value of higher education diplomas relate their goals to more distant periods.

Key words: *academic progress, motivation induction, motivational objects, internal motivation, to avoid failure, time perspective.*

Стаття надійшла 26 грудня 2016 р.

УДК 316.6:33:316.323

**Л. Й. Гуменюк,
Л. А. Москва**

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Розкрито соціально-психологічну сутність суб'єктності економічної соціалізації особистості в межах економіко-психологічного простору суспільства.

Вивчено результати емпіричного дослідження, в якому на когнітивно-му, афективному та конативному рівнях відображені соціально-психологічні особливості процесу економічної соціалізації особистості, що детермінують процес становлення економічного суб'єкта: ставлення до власності, до грошей, складові економічної культури студентської молоді.

Ключові слова: *економічна соціалізація, економічний суб'єкт, економічна поведінка, соціальні цінності, економічна ідентичність особистості.*